INLEIDING

Jules Frère werd op 19 juni 1881 te Tongeren als zoon van Théophile Frère en Virginie de Fastré geboren. Zijn vader, een bankier, is erg jong gestorven en Jules kreeg als voogd Hypolite Vandenrijdt toegewezen. Deze was directeur bij de Belgische Spoorwegen en zou later professor worden aan de universiteit te Brussel. Hypolite Vandenrijdt heeft zonder twijfel een grote invloed op zijn pleegkind uitgeoefend.

Jules Frère deed zijn studies aan het Koninklijk Atheneum te Tongeren. Daar ontmoette hij twee merkwaardige leraars: Medart Verkest en Maurits Basse, deze laatste zou later professor worden in Nederlandse literatuur aan de universiteit van Gent. Medart Verkest wordt algemeen aanzien als een voorloper van de folklorebeoefenaars in Limburg en Vlaanderen.

In 1903 laat Jules Frère zich inschrijven aan de universiteit van Luik om er rechten te studeren. Nu kan deze keuze verwondering baren, maar tot aan de Tweede Wereldoorlog reikte de invloedssfeer van het culturele Luik tot ver in Limburg. Tal van Limburgse studenten bezochten toen zowel de universiteit als het Luikse conservatorium.

Reeds tijdens zijn studententijd nam de jonge Jules Frère actief deel aan het culturele leven van zijn stad. Hij schreef gedichten, speelde toneel en dat nog wel in het Vlaams. Zulks verwekte natuurlijk wrevel bij de bourgeoisie van zijn stad. Hij deed ook aan journalistiek en hem werd verweten dat hij met zijn vooruitstrevende ideeën aanleunde bij de Tongerse socialisten. Gelukkig werd zijn ontluikend schrijversschap gesteund door eerwaarde heer J. Paquay, een wijze man, een geleerde priester.

In Luik wordt Jules Frère van meet af aan bij de studenten één van de promotoren voor de bevordering van een correcte Nederlandse

Jules Frère

taal onder de studenten. Zelf volgt hij, louter uit liefhebberij, bij professor Fr. Van Veerdeghem een cursus Middelnederlands.

Plots staakt Jules Frère zijn universitaire studies om zijn broer Louis bij te staan in zijn uitgeversbedrijf. In 1912 besluit hij evenwel zijn studies te hervatten en in 1913 vestigt hij zich als advocaat te Tongeren. Inmiddels was hij, sinds 13 april 1913, gehuwd met Gerardine Hermans.

Een jaar later breekt de oorlog uit. Jules Frère wordt als lid van de burgerwacht gevangen genomen en tijdelijk naar een Duits kamp overgebracht.

Jules Frère publiceert tal van gedichten. In 1917 verschijnt zijn bundel «Druvig Bukske». Alhoewel geschreven in het Tongerse dialect getuigen deze gedichten van een uitzonderlijke rijpheid. Het is echter alsof Jules Frère het toppunt van zijn kunnen bereikt heeft en als dichter afscheid neemt in schoonheid om zich voortaan bijna volledig aan de volkskunde te wijden.

Misschien moeten we de oorzaak zoeken in het feit dat Jules Frère in 1919 benoemd werd tot kinderrechter te Tongeren en omwille van zijn ambt veel in aanraking kwam met gewone mensen en allicht geboeid werd door hun leven van elke dag.

Als we zijn werk overlopen, staan we versteld over de rijke oogst die hij Limburg heeft nagelaten. Op het gebied van de volkskunde heeft hij in Limburg werkelijk baanbrekend werk verricht.

Het gaat natuurlijk niet op het levenswerk van een mens, zeker niet dat van een produktief mens, in te delen in schuifkens, toch willen wij het wagen om enkele facetten uit het oeuvre van Jules Frère in het daglicht te stellen.

JULES FRERE ALS FOLKLORIST

Na het overlijden van Jules Frère op 6 augustus 1937 schreef Dr. J. Lyna: «Jules Frère was de Limburgse folklorist. Algemeen wordt aan de betreurde geleerde deze eretitel gegeven om zijn omvangrijke kennis van het Limburgse volksleven. Van hem mag worden gezegd dat hij het volksleven niet alleen met zijn brein heeft bestudeerd. Het was gedeeltelijk loutere liefde die hem er toe dreef het Limburgse volk te doen kennen, omdat het meer gewaardeerd zou worden.»

Als Dr. Lyna spreekt over het Limburgse volk dan lijkt dat bij een eerste oogopslag als één volk over te komen. Ingewijden weten echter dat het gans anders is. Limburg kon immers opgesplitst worden in vier gebieden: een stukje Wallonië, Haspengouw, Kempen en Maasland. De mensen uit die deelstreken spreken elk een gans ander dialect en ook de zeden en gebruiken zijn bijlange niet gelijklopend. Voor dat onderscheid tussen de Limburgse mensen heeft Jules Frère oog gehad. Ondanks de samenwerking met vele correspondenten moet het toch een onmenselijke opdracht geweest zijn, om in de tijd toen het dialect nog dominerend werd gebruikt, met zin voor details zulk baanbrekend werk te presteren. Feitelijk omringde Jules Frère zich met een schare van medewerkers, maar hij zocht ook voeling met andere volkskundigen zoals Lambrecht Lambrechts, Jef Mennekens, Isidoor Teirlinck, Alfons De Cock. Een zeer gewaardeerde medewerker was zeker zijn vriend, de in Maaseik geboren professor doctor Jan Gessler. Samen met Gessler zou hij trouwens een studie wijden aan een Tongerse dichtbundel uit de 16de eeuw.

Na de Eerste Wereldoorlog schreef Jules Frère tal van bijdragen voor «Nieuw Limburg». Deze werden achteraf door de uitgever gebundeld en verschenen in 1922, 1928 en 1936 onder de titel «Limburgse Volkskunde» in boekvorm.

Uiteraard is Jules Frère vooral door deze boeken in de literatuur en bij de volkskundigen bekend, maar zijn werk is ontzettend veel omvangrijker. Het is een onbegonnen opgave om al de geschriften te verzamelen die hij in tal van tijdschriften heeft gepubliceerd.

JULES FRERE ALS DICHTER

Velen zien in Jules Frère de dichter van het «Druvig Bukske», een bundel van vijfenveertig gedichten in het Tongerse dialect. Dit bundeltje behoort echter tot de tweede periode van zijn dichterlijke activiteit.

Rond en na de eeuwwisseling werd Limburg beschouwd als een onbelangrijke provincie. De letterkunde brandde op een laag pitje. De stem van de plaatselijke schrijvers en dichters klonk zo zwak, dat ze nergens in Vlaanderen werd gehoord. De Limburgers zaten in hun uithoek en deden niets om daaruit te ontsnappen. Slechts Arnold

Sauwen, als het ware weggevlucht uit het te enge Stokkem nabij de Maas, vormde daarop een uitzondering. Die kreeg in Antwerpen contact met letterkundigen van formaat, zoals bijvoorbeeld Pol de Mont. Jules Frère, door zijn ambt weerhouden, bleef in Tongeren wonen, maar door contacten met Maurits Sabbe, Pol de Mont, Virginie Loveling en anderen werd zijn gezichtsveld verruimd. Uiteraard moeten we toegeven dat bij hem voldoende talent aanwezig was, want zonder het heilige vuur dat de dichter bezielt en inspireert ontstaat geen enkel brokje poëzie, zeker geen zinvolle bundel.

Vóór het verschijnen van het «Druvig Bukske» had Jules Frère reeds zijn kennen en kunnen bewezen. Reeds als achttienjarige publiceerde hij zijn eerste dichterlijke pogingen in «De Limburger» en «Journal du Limbourg». Ze werden in 1903 in de bundel «Kollebloemen» verzameld. Na deze bundel bergt hij zijn pen niet op. Hij zal blijven publiceren in tijdschriften als «De Zaaier», «Ontwaking», «Nieuwe Wegen». Tijdens de jaren 1913-1914 verschijnen alleen al in «Carolus» achtenveertig gedichten van zijn hand.

Dan breekt de oorlog uit. Jules Frère wordt tot januari 1915 gedeporteerd naar München in Duitsland. Gescheiden van zijn vrouw en zijn vertrouwde omgeving ondergaat hij als mens en dichter een ware loutering. Na zijn thuiskomst, ontstaat gedurende de oorlogsjaren 1915-1917 het «Druvig Bukske».

Als Lambrecht Lambrechts in 1920 deze bundel bespreekt, zegt hij het volgende: «Hij (Jules Frère) leidt ons rond door de Oud-Romeinse stad met haar gotische kerk, haar tribunaal en haar luidruchtig gevierde kermis; hij laat ons kennis maken met enige van haar bewoners: bedelaars, kinderen, paters, begijnen, zijn vriend Steppenbach en Merieke, zijn beminde; hij spreekt van de dood op het graf, van Onze Lieve Heer op het kruis en van Sinterklaas op zijn ronde.»

Al zijn deze gedichten - wat sommigen allicht spijtig zullen vinden in het Tongerse dialect - toch getuigen ze van een lyrisch taalgevoel. De knaap uit het aristocratische Tongeren leefde zo in éénklank met het volk van zijn stad, dat hij de taal gebruikte van dat volk om op de meest gevatte manier iets mee te geven van het echte, bruisende leven. Ook al zijn zijn gedichten in het dialect geschreven, het zijn geen suikerbollen die men te grabbel gooit. Getuigt hij niet zelf:

Verskes zin g'n soekerklitse
waô men grabbelt met de sjoot,
'ch gêf oech haai Sonnette-tritse
waô ich gierig lang bezoot...

Dat de jonge Frère zijn non-conformisme van de geboren democraat laat spreken en al eens bitter of met verfijnde sport bepaalde misbruiken aankaart, kan de lezer van nu nog aanspreken:

'Ne paôter haô al joire lang,
gehoeiddelt met 'n sjoon begaain,
én ploits van litaniëzang,
gezongen van de zute waain.

Mer oin z'n dood toen kreeg ter bang
vör eeuvig vuur en groote paain,
hé zoog terduvel met z'n tang
en bedde vurig én 't lataain.

Opéns vernoom ter klokkeklank,
en heel én 't wit en gloriesjaain
versjeen ze lief, zo sjoon zo blank.

Ze staarde 'em oin, ze laag z'n wang
oin 't kloppend hat en zaag höm faain:
«Pax vobis cum, djie ziet bedank!...

Na zijn «Druvig Bukske» zweeg de dichter. Of hij met de glimlach een andere weg opging weten we niet, maar het leven van de gewone mens in zijn stad en gouw hebben hem zodanig geboeid dat hij meer als volkskundige dan als dichter uit de geschiedenis treedt.

JULES FRERE EN HET TONEEL

Hij was een bankierszoon, een telg uit één van de oudste geslachten van Tongeren. Hij was student in de rechten, brak zijn studies af om zich aan letterkunde te wijden. Daarbij speelde hij ook nog zelf toneel en zelfs in het Vlaams. Dat was weliswaar ruim voldoende om het deftig fatsoen van de Tongerse burgerij te ergeren.

Het valt niet te loochenen dat de jonge Jules Frère de denkbeelden onderging van Multatuli en zijn tijdgenoten. De verstotelingen in de maatschappij spraken hem aan. Als lid van de plaatselijke «Vlaamsche Kring» zal hij niet alleen toneel spelen, maar ook toneel schrijven. Als acteur en regisseur legt hij vooral de klemtoon op voornaamheid bij spreken en acteren.

Toneel is teamwork en ook bij de creatie van zijn toneelkundige productie zal hij steun zoeken bij bekwame vrienden. Daartussen behoren zeker woordkunstenaar Camille Ballien, met als schuilnaam Leo Steppenbach, en diens broeder, de muzikaal begaafde Gaston Ballien.

In zijn toneelwerk profileert Jules Frère zich als een romantische schrijver en een sociale voorvechter.

JULES FRERE ALS VLAMING

Het was inderdaad gedurfd om als telg van de gegoede burgerij zich te wagen aan het Vlaams toneel. Tongeren lag immers niet alleen figuurlijk maar ook letterlijk onder de rook van Luik.

In hetzelfde Luik zal hij als student aan de universiteit opkomen voor de rechten van zijn taalgenoten. Eénmaal gevestigd als advocaat in Tongeren is hij de eerste die het waagt een assisenzaak in het Nederlands te pleiten.

Ook tussen zijn gedichten vinden we de neerslag van zijn diepe Vlaamse overtuiging:

In Vlaanderens lustwaranda
Daar bloeide een dichterblom;
Een Ezel uit het Zuiden
Trapt ze dom.

JULES FRERE ALS MENS

Wij toonden reeds aan dat hij begaan was met het lot van de verstotelingen uit de maatschappij. Zijn praktijk van kinderrechter heeft hem zeker geconfronteerd met harde, zelfs walgelijke dingen, met kinderpijn en ouderleed.

Doctor J. Lyna getuigt van hem: «Omdat hij de kleine man van nabij had leren kennen en omdat hij eerlijk en rechtvaardig vonniste, noemde men hem graag de rechter der misdeelden.»

Jozef Droogmans, die in «Verzamelde Opstellen II» op meesterlijke manier 106 pagina's wijdt aan de figuur van Jules Frère, schrijft het volgende: «Een ander personage was geboren: de rechter, die, gebruik makend van zijn ambt, zijn kennis van het volk zou verrijken, zijn ingeboren Haspengouwse lust tot snedige spot zou op de spits drijven. Een humoristische en fel gekleurde afstraffing van rechter Frère werd meer gevreesd dan een zware boete.»

Jules Frère werd ook wel de «Vaderlijke Juge» genoemd. Hij bezocht regelmatig in de onderscheiden gestichten «zijn» verlaten kinderen. Hij stond ze bij met raad en daad. Hij was voor hen als een vader, die nooit naliet een versnapering mee te brengen.

Jules Frère overleed op 6 augustus 1937. Hij was 56 jaar oud. Zijn letterkundig werk, hoe omvangrijk ook, bleef onvoltooid. Met hem ging het zoals met die oude vrouw, een vers uit zijn gedicht «Het deemsterde in de Boomenrij»:

De bladers ruisten langs de paden
Een oude vrouw met hout beladen
Trok als een sprookje traag voorbij...

BIBLIOGRAFIE

VAN JULES FRERE

Gedichten
Kollebloemen (1903)
Druvig Bukske (1917)

Volkskundige boeken:
Limburgse Volkskunde 1926
Limburgse Volkskunde 1928
Limburgse Volkskunde 1936

Diverse gedichten en bijdragen in de volgende tijdschriften:
Carolus
De Blauwvoet
De Brabander (1925)
De Brabantsche Folklore (1926 en 1935)
De Kunstgids
De Limburger
De Nieuwe Spectator
De Postrijders
9 bijdragen over *Limburgse Memoriekruisen*
23 over *Limburgse Kinderfolklore*
De Vlaamsche Gids (1908)
pseudoniem Arie Daneels
De Zaaier
De Zweep
Eigen Schoon (1925)
Eigen Volk (Amsterdam)

Het Toneel
Jong Dietschland
Journal du Limbourg
Limburg (1929-1930-1931)
Lucifer
Natuur- en Stedeschoon (1925-1936)
Nieuwe Wegen
Nieuw Leven
Nieuw Limburg
Ontwaking
Onze Stam
Oost-Vlaamsche Zanten (1931, 1933 en 1937)
Rond den Heerd
Société Scientifique et Litteraire du Limbourg
 één bijdrage
't Daghet in den Oosten
Tijdschrift voor Volkskunde
Vlaamsche Leven
De Verbroedering
 blad uitgegeven met zijn broeder Frits Frère.

Getoonzette gedichten:
Amoureus Liedeken
muziek: Arthur Meulemans

Winterroosje
muziek: Louis Lavoye

Een vlinder was verliefd geraakt
Waeric slechts een Vlindereijn
Een flinke Deerne vrogezind
Verlangen en Draai Kaôters
muziek: Louis Lavoye
onuitgegeven, uitgevoerd door N.I.R.

Waaric slechts een Vlindereyn
Ic dwael lancs groene dreven
Mijn liefje plukt Frambozen
muziekwarande Emiel Hullebroeck
taal aangepast door Prof. Dr. R. Verdeyen

Waeric slechts een Vlindercijn
Een buske zit gevanghen
muziek: Louis Roels
onuitgegeven

Leun aan mijn schouder
Op dijne roode Lippen
Weets du hoeveel Bloemen
muziek: Luis Roels
onuitgegeven

Om wille van dijn Ooghen
Herfst
Simon van Sireën
muziek: G. D'Hoedt

Studies:
Camille Baillien

Uit een Tongerse Dichtbundel der XVIe eeuw (1925)
samen met Dr. Jan Gessler.

Boeken - Opschriften
in de Kunstgids, mei-juni 1925.

Rederijkerspoëzie.

Niet gepubliceerd:
Aantekeningen nopens de immorele Werkingen van Cinema's en hunne Bestrijding van uit het Standpunt van het maatschappelijke Welzijn (1926).

Postuum uitgegeven:
In «Het Oude Land van Loon», jaargang XV, 1960:
Limburgse Schuttersgilden door Jules Frère, bewerkt en van nota's voorzien door Maurice Frère.

In «Volkskunde», jaargang XLII, 1963:
Limburgse Volkskunde, uit de nagelaten nota's van Jules Frère, door Maurice Frère, Kinderrechter.

Kabinet van den Kinderrechter
TE TONGEREN.

Nr

BIJLAGE
terug te zenden met het antwoord.

Tongeren, den 7-1- 193[illegible].

Overgezonden met de verzekering mijner hoogachting,
aan den heer [illegible] van Kessenich met verzoek mij te willen melden van welke soort de "Windmolen" is die hij eigenaar van is, hoe het volk hem noemt, waar ik die juist vinden.

Antwoord:
De windmolen werd gebouwd in 1869 door den eigenaar Ceresa-Dehing Lambert.
De tegenwoordige eigenaar is: Dehing Frans die men "Baas" noemt, wonende alhier Veldstraat N° 41.

Hoogachtend,
Jac. [illegible]

De Kinderrechter,
[illegible]

Een vraag om inlichtingen

In «Limburg», jaargang XXXI, 1952:
Volksvertelsels uit Tongeren en omgeving, door Henri Jamar, uit de nalatenschap van Jules Frère.

In «Limburg», jaargang XLI, 1962:
Jules Frère tekende kermispret op.

In «Limburg», jaargang XLIII, 1964:
Excerpten uit het folkloristisch werk nagelaten door Jules Frère.

In «Limburg», jaargang XLIV, 1965:
Volkskunde.

OVER JULES FRERE

LYNA J. *In memoriam Jules Frère*, in Verzamelde opstellen; dl. 13, 1937. Geschied- en Oudheidkundige Kring, Hasselt.

DROOGMANS J. *Jules Frère, Dichter en Folklorist*, in Verzamelde Opstellen, dl. 2, 1955, Provinciale Bibliotheek, Hasselt.

LEENDERS P. *Jules Frère*, in Vijftig Limburgse Profielen, 1961, Kempische Boekhandel, Retie.

LENAERTS G. *Frère Jules*, Nationaal Biografisch Woordenboek, 1964. Paleis der Academiën, Brussel.